Yassir Eric

HAAT GELEERD **LIEFDE ERVAREN**

Van islamist tot bruggenbouwer

Alle Bijbelteksten in dit boek zijn overgenomen uit de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV21), tenzij anders staat aangegeven. Koranverzen worden geciteerd vanuit de Nederlandse vertaling van Fred Leemhuis.

Haat geleerd, liefde ervaren
Van islamist tot bruggenbouwer

Dit boek is oorspronkelijk verschenen in het Duits bij de collega's van uitgeverij Adeo.
Copyright © 2017 Adeo Verlag. In der SCM Verlagsgruppe GmbH, Dillerberg 1, 35614 Asslar, www.adeo-verlag.de.

Copyright © 2025 Nederlandse uitgave: Uitgeverij Gideon
Auteur: Yassir Eric
Vertaler: Joost van den Boogaard
Redacteur: Eveline de Boer, prealabel
Coverfoto: Conny Wenk
Fotokatern: Yassir Eric
Vormgeving omslag en binnenwerk: Jonathan Reining, Jore ontwerp
Jaar van uitgave: november 2026

Uitgave: Gideon, Hoornaar, Nederland
www.gideonboeken.nl

ISBN: 9789059992894
NUR: 707

Alle rechten voorbehouden

INHOUD

Voorwoord • Marc de Graaf, directeur Open Doors *9*

Proloog *11*

1 Het abrupte einde van mijn jeugd *13*

2 Khartoem – Een stad vol verwanten *31*

3 Darfur – Waar moslims tegen moslims streden *47*

4 De dood van de liberale islam *52*

5 Mijn persoonlijke jihad *65*

6 De vijand onder eigen dak *81*

7 De dag die mijn leven veranderde *96*

8 De ergste dag van mijn leven *106*

9 Plotseling alleen *114*

10 Zeven weken in het spookhuis *122*

11 Zo vreemd kunnen buren zijn *128*

12 Aankomst in een compleet nieuwe wereld *144*

13 Nog steeds de zoon van mijn vader *154*

14 Shalom – Vrede zij met jullie *160*

15 Wanneer liefde sterker is dan haat *166*

16 Wat pasta met integratie te maken heeft *192*

17 'De islam hoort bij Duitsland' *197*

Epiloog *203*

Een brief aan mijn vader *206*

Bijlage • Zeven dingen waarover we moeten praten *212*

Begrippenlijst *218*

Over de auteur *221*

Over Open Doors en wat jij kunt doen *222*

PROLOOG

Twee jaar lang baden we dagelijks voor de ondergang van Zakaria. Die nacht – *Inshallah* – zouden onze gebeden worden verhoord.

We waren er klaar voor: samen met mijn vrienden zat ik in een boom en keek naar het smalle pad onder ons, dat slechts zwak verlicht werd door het maanlicht. In de verte flikkerde het licht van een zaklamp, dat steeds dichterbij kwam. Al snel was het nog maar een paar meter van ons verwijderd. Mijn hart bonsde. Snel grepen we naar onze geweren, waaraan we eerder bajonetten hadden bevestigd. Vlak voordat Zakaria met zijn zaklamp direct onder onze boom door liep, gaf ik een teken. Samen met een vriend sprong ik van de tak en landde met mijn stevige laarzen recht op de rug van Zakaria, die door de kracht van onze lichamen op de grond zakte.

Nu sprongen ook de anderen uit de boom. Een van hen bond Zakaria's handen vast met een touw, een ander drukte zijn handen op zijn mond. Zakaria hief zijn hoofd op. In zijn donkere gezicht zag ik alleen het wit van zijn ogen, wijd open van angst en pijn. Eerst sloegen we met de kolven van onze geweren op zijn lichaam in. Daarna draaiden we de wapens om en staken we met de lemmeten aan de loop van de geweren in zijn rug, benen en armen. Zakaria's doffe kreten werden steeds zwakker, totdat ze helemaal verstomden. Ik voelde het trillen van zijn lichaam onder mij, dat steeds zwakker werd. Alsof ik in een roes was, bleef ik op hem inslaan en -steken.

‘Kom, hou op, hij is allang dood!’ riep mijn vriend Mustafa, die de hele tijd zijn handen op Zakaria’s mond had gedrukt. Pas toen hield ik op, ging rechtop zitten en knikte naar de anderen. Ik keek nog één keer naar Zakaria, die levenloos op de bosgrond lag. Met snelle passen renden we terug naar ons kamp. Boven ons kleurde de hemel al roze. De ochtendschemering brak aan, het was tijd voor het ochtendgebed.

‘*Allahu akbar*,’ mompelde ik, terwijl een gevoel van trots in me opkwam.

HOOFDSTUK 1

HET ABRUPTE EINDE VAN MIJN JEUGD

'*Allahu akbar!*' schalde het met een blikkerig geluid uit de luidspreker van de moskee. 'Ik getuig dat er geen god is behalve Allah, ik getuig dat Mohammed de boodschapper van Allah is. Haast u naar het gebed, haast u naar de voorspoed, gebed is beter dan slaap!' De oproep tot het gebed, rond vier uur 's ochtends, rukte me uit mijn diepe slaap. De nacht was te kort geweest, net als elk van de afgelopen zeventien nachten die ik tot nu toe in de Koranschool, de *khalwa*, had doorgebracht. Schokkerig ging ik rechtop zitten op mijn matras en concentreerde me erop om eerst met mijn rechterbeen op te staan. Zo had de islamitische profeet Mohammed het ook gedaan. Wij moesten zijn *soenna*, zijn voorbeeld[1], ook in het dagelijks leven volgen, zo had ik gisteren geleerd.

Snel verliet ik de strohut en volgde de andere jongens, die zich net als ik naar de moskee van de Koranschool haastten voor het ochtendgebed. Het was nog donker, maar we kenden de weg. Na het gebed haalde ik mijn houten schrijftafel uit de hut, die ik aan een balk had opgehangen met een riem van kamelenleer. Het bord, waarop we dagelijks Koranverzen schreven, mocht in geen geval de grond raken en onrein worden. Voorzichtig haalde ik het van de riem en ging naar ons 'klaslokaal', een overdekt stuk grond,

1 Zie soera 33:21: 'Jullie hebben immers in de boodschapper van Allah een mooi voorbeeld...' respectievelijk soera 3:132: 'En gehoorzaam Allah en de boodschapper, opdat jullie barmhartigheid mogen vinden!'

waar aan de zijkanten enkele op een rij geplaatste houten stokken en stro voor schaduw moesten zorgen. De sjeik had al plaatsgenomen op een houten stoel in het midden van de hut. Wij – tien jongens van acht en negen jaar oud – gingen op strooien matten in een kring rondom hem zitten. In zijn rechterhand hield hij zijn Koran, in zijn linkerhand een zweep van kamelenleer, die zo lang was dat hij iedereen die in de kring zat kon raken.

Hoe oud de sjeik was, wist niemand van ons precies. Door zijn grijze haren en zijn lange, witte baard leek hij aanzienlijk ouder dan hij in werkelijkheid was. Net als wij droeg hij een wit gewaad, een *jallabiya*, en een witte gebedsmuts. Zonder ons te begroeten begon hij in de nog vroege ochtend met luide, doordringende stem uit de Koran voor te lezen. Wat we hoorden schreven we op onze schrijftafeltjes. Het was onze taak om de vijftien tot twintig Koranverzen die op onze tafels pasten, in de loop van de dag uit het hoofd te leren.

We waren nog steeds bij de tweede soera, *al-Baqara*. De eerste soera, *al-Fatiha*, hadden we overgeslagen. Die kenden we allemaal al uit ons hoofd van thuis, omdat deze 'openingssoera' bij elk van de vijf dagelijkse gebeden wordt gereciteerd. De tweede soera is met 286 verzen (*aya*) de langste van de Koran en leek eindeloos. Koppig liet de sjeik ons vers voor vers uit het hoofd leren, zonder ons de inhoud van de teksten uit te leggen. Toch mochten we ze niet door elkaar halen en moesten we de gedicteerde verzen foutloos kunnen reciteren.

Meestal begrepen we niet wat onze Koranleraar ons dicteerde. Geen wonder, want we hadden tot dan toe hooguit drie jaar school achter de rug en konden nog maar net lezen en schrijven. Bovendien was de inhoud van de teksten die we uit het hoofd moesten leren te complex en onbegrijpelijk voor ons, laat staan

dat we ook maar enig idee hadden van de grammatica van het Hoog-Arabisch. Sommige woorden kenden we helemaal niet, omdat ze alleen in de Koran voorkomen.

Als we een fout maakten, werd ons niet uitgelegd wat er mis was en waarom het op een andere manier juist zou zijn geweest. Zo restte ons niets anders dan de schrijfwijze van de woorden uit het hoofd te leren. Niemand durfde de sjeik iets te vragen. De zweepslagen leerden ons dat het beter was om gewoon te gehoorzamen.

Die ochtend was ik bijzonder moe. Ik probeerde me te concentreren op het schrijven van de Koranverzen. Maar steeds weer vielen mijn ogen dicht. Plotseling zag ik vanuit mijn ooghoeken hoe de zweep op mijn schouders neerkwam. Een seconde later schoot er een stekende pijn door me heen. Ik had niet gemerkt dat de sjeik al een tijdje achter me stond en naar mijn bord keek. Instinctmatig verving ik de streep op mijn houten bord onder de letter 'mim' door een streep erboven. De sjeik had een 'a' voorgelezen, ik had een 'i' geschreven. Deze kleine spelfout was genoeg geweest om zijn woede op te wekken en mij ten overstaan van iedereen te vernederen. Krampachtig hield ik mijn tranen in. Ik mocht niet huilen, want ik wist wat er anders zou gebeuren: onze leraar zou me net zo lang slaan tot ik alleen nog maar jammerde. Bovendien wilde ik niet overkomen als een moederskindje en daarmee schande over mijn familie brengen. Ook al was ik pas acht, ik moest dapper zijn en niet huilen, want de eer van mijn familie hing af van mijn gedrag. Zo was ik door mijn vader opgevoed. Wat anderen van mij denken en zeggen, is belangrijker dan wat ik zelf denk en voel, had hij mij geleerd. Thuis leerde ik niet wat goed of fout is, maar wat eervol is en wat als schande geldt.

Ik onderdrukte mijn snikken. Waarom had mijn vader me op

deze vreselijke plek achtergelaten? Waarom had hij me niet van tevoren uitgelegd dat hij me hierheen wilde brengen? Ik had niet eens afscheid kunnen nemen van mijn familie. En waarom had hij me niet verteld hoe lang ik het hier zou moeten uithouden? 'Kom mee, we gaan een uitstapje maken,' had hij op een dag op zijn gebruikelijke, kortaangebonden manier tegen me gezegd. Ik verheugde me erop, want onderweg zagen en beleefden we meestal veel. Mijn vader was als hooggeplaatste militair en politicus vaak op reis en bezocht kazernes of dorpen. Ik mocht hem steeds weer vergezellen op zijn dienstreizen, omdat hij het belangrijk vond om zoveel mogelijk tijd met mij door te brengen. Ik moest door hem worden opgevoed en gevormd, om van zijn ervaringen te leren. Dat vond mijn vader buitengewoon belangrijk, aangezien ik als zijn enige zoon later zijn functie zou overnemen. Net als hij zou ook ik het hoofd van onze enorme clan worden en een belangrijke leider in Noord-Soedan.

Ik herinner me dat onze reis naar de Koranschool twee eindeloze dagen duurde. Vanuit onze thuisstad Khartoem reden we met de auto bijna duizend kilometer naar het noorden, naar een woestijndorp in de buurt van Wadi Halfa, op slechts enkele kilometers van de Egyptische grens. Ver genoeg van huis dat mijn moeder en andere familieleden me niet konden bezoeken. Direct na aankomst droeg mijn vader mij over aan onze leraar, die hij goed leek te kennen, keek mij nog een keer ernstig aan en verdween zonder iets te zeggen.

Nauwelijks was mijn vader vertrokken, of de sjeik riep een van zijn assistenten bij zich, die *hafiz* werd genoemd omdat hij de Koran al uit het hoofd kende. Deze leidde me naar buiten, naar een boom waar in de schaduw daarvan al een handvol andere, angstig kijkende jongens ineengedoken zat. Ook zij waren hier

door hun ouders achtergelaten en wisten niet wat er nu met hen zou gebeuren.

'*Yella, yella*, vooruit!' Een jonge man die onder de boom stond, wenkte me naar zich toe en wees naar het krukje voor zijn voeten. Nadat ik plaats had genomen, drukte hij een gedeukte blikken kom in mijn hand, waaruit hij wat water schepte en mijn haar inzeepte. Toen voelde ik een koud, hard voorwerp op mijn hoofdhuid, een scheermesje. Ik zag hoe steeds meer van mijn haar op de stoffige grond viel, bij de andere plukjes.

De *hafiz* spoelde het scheermes af in de kom. Er zat bloed aan. Ik huiverde. Ik kende dit soort scheermesjes. Ze werden ook gebruikt bij de besnijdenis van jongens. Telkens als er bij onze familie een besnijdenisfeest was en de sjeik kwam, was ik blij dat ik dat al achter de rug had.

Nog één keer ging de assistent met het mes over mijn hoofd, totdat ook de allerlaatste krul was afgevallen – alsof hij het terrein wilde vrijmaken voor de nieuwe inhoud die er in de komende maanden zou worden ingepropt. Ik streek met mijn hand over mijn kale schedel. Ik voelde me naakt en weerloos.

Vervolgens werden we een kleine ruimte binnen gedreven, waar we ons tot op ons ondergoed moesten uitkleden en in plaats van onze eigen kleding twee witte *jallabiya's* en teenslippers kregen, waarvan de zolen waren gemaakt van stukken autoband. Omdat ze onverwoestbaar zijn, heten deze sandalen in het Arabisch *tamut tachali*, wat zoveel betekent als: 'ze overleven zelfs de mensen die ze dragen.'

Ik keek naar de andere jongens, die ook nieuwe kleren kregen. Met onze kale hoofden en de uniforme kleding leken we als twee druppels water op elkaar. Nu was ik één van de velen; waar ik vandaan kwam en wie ik was, leek niemand te interesseren.

Vanaf dat moment zou voor mij een nieuw leven beginnen, dat voelde ik van mijn geschoren kruin tot aan mijn voeten, waar ik nu autobanden droeg in plaats van duur leer.

De eerste dagen in de *khalwa* waren vreselijk voor mij en mijn klasgenoten. In hun angstige, vragende en wanhopige gezichten weerspiegelden zich mijn eigen gevoelens. Waar was ik terechtgekomen? Waarom had mijn vader me hier achtergelaten?

's Nachts huilde ik mezelf zachtjes in slaap en hoopte maar dat Ahmad, die de hut met mij deelde, het niet zou horen. Ik schaamde me ervoor. Als kind was mij al bijgebracht dat ik sterk moest zijn, als een man, en mijn gevoelens niet mocht tonen. Toen ik vervolgens Ahmad in het donker hoorde snikken, wist ik dat hij zich net zo verlaten voelde als ik.

Alleen bij mijn moeder kon ik mezelf zijn. Ik sloot mijn ogen en zag haar liefdevolle gezicht voor me, hoe ze naar me glimlachte en naar me toe kwam. Wat had ik er wel niet voor over gehad als ze nu hier in mijn hut zou komen en me in haar armen zou sluiten. Ik miste haar nabijheid en wist dat zij thuis, net als ik hier, slapeloze nachten had. Ook zij was niet betrokken geweest bij de beslissing van mijn vader en had geen idee waar haar zoon verbleef, wat er met hem gebeurde en hoe lang hij weg zou blijven. Uit respect durfde ze mijn vader er niet naar te vragen. In het begin troostte ik mezelf met de gedachte dat mijn vader vast binnen enkele dagen zou komen om me op te halen. Die hoop hielp me de eerste dagen door – totdat ik besefte dat niemand me zou komen ophalen. Dus legde ik me neer bij mijn lot en probeerde ik op de een of andere manier te functioneren in dit nieuwe systeem.

Na zeventien dagen was mijn nachtelijk huilen verstomd. Ik glimlachte weemoedig toen ik terugdacht aan die eerste dagen in

de *khalwa*. Van de ene op de andere dag waren mijn jeugd en mijn vertrouwde leven abrupt ten einde gekomen.

Alleen ben je niets

Het was negen uur 's ochtends. De sjeik dicteerde al enkele uren met bulderende stem verzen uit de tweede soera. Het enige aangename was de warmte, die de kou van de nacht verdrong en zich langzaam in de hut verspreidde. Terwijl ik probeerde om nog even van dit behaaglijke gevoel te genieten, stond de sjeik op, legde zijn zweep op de grond en maakte zijn typische handgebaar, alsof hij vervelende vliegen wilde verjagen. We haalden opgelucht adem. Het was tijd om naar het nabijgelegen dorp te gaan.

We gingen altijd met z'n tweeën op pad, gingen van deur tot deur en lazen hardop de Koranverzen voor die we eerder op onze houten tafeltjes hadden geschreven. 'De *muhajirun* zijn er,' werd er gezegd als de deur voor ons werd opengedaan. In de ogen van de dorpsbewoners waren we geen kinderen of zomaar bedelaars, maar *muhajirun*, emigranten. Zo werden in de vroege islamitische periode de moslims genoemd die samen met Mohammed Mekka hadden verlaten en naar Medina waren getrokken. Doordat we de verzen uit de Koran uit het hoofd leerden en doorgaven, beschouwden de mensen ons als aanhangers en vrienden van de islamitische profeet en van de *salaf*, zijn metgezellen.

Dat was ons geluk, want wie een *muhajir* een dag te eten geeft, heeft een goede daad voor Allah verricht. We kregen dus meestal lekker eten, zoals maïspap of een versgekookte vleesstoofpot, en namen alles dankbaar aan. We wisten immers nooit hoe succesvol ons bedelen aan de andere deuren nog zou zijn. Eten is een geschenk van God, zo werd ons in de Koranschool ingeprent. Dus zeiden we '*bismillah*' – 'in de naam van Allah' – en aten alles wat we kregen.

Soms gebeurde het ook dat de families in het dorp ons niets te eten wilden geven. Dan was de Koranles van een andere sjeik ons vóór geweest. Dit gebied aan de Egyptische grens stond in het hele land bekend om zijn vele Koranscholen, die '*khalawi al-ashraf*' heetten, 'Koranscholen van de eerbiedwaardigen'. Toen de islam zich vanuit Egypte verspreidde, waren de dorpen in de Nubische woestijn de eerste in Soedan die zich tot de islam bekeerden. De mensen die daar wonen, zijn allemaal zeer religieus; velen van hen hebben de Koranschool doorlopen en kennen de hele Koran uit het hoofd.

Later kwam ik erachter dat het in onze familie traditie was om hier als kind twee jaar door te brengen: ook mijn vader en mijn grootvader hadden deze *khalwa* moeten doorlopen. Geen bomen, nauwelijks neerslag. In plaats daarvan zand, zo ver het oog reikte. Het Arabische woord *khalwa* betekent 'stille plek', wat deze omgeving heel treffend beschrijft. Het bijbehorende werkwoord *khalla* betekent echter ook 'leegmaken, kwijtraken, afstoten'. Dat is wat er met mij gebeurde in de tijd van de Koranschool: door mij te scheiden van mijn thuis vervaagde alles wat ik tot dan toe had geleerd. Ik werd vrij voor de nieuwe inhoud die mij in de *khalwa* werd ingeprent. Bovendien moest ik mijn familie achterlaten en daarmee ook het luxueuze leven dat ik tot dan toe had gekend. Thuis hadden we meerdere koks, een tuinman, een chauffeur en ander huispersoneel. Tot dan toe wist ik niet wat honger betekende: mijn moeder bracht me eten, nog voordat ik er zelf aan dacht. Als haar enige zoon kreeg ik enkel het allerbeste. Op deze plek daarentegen moest ik bedelen om geen honger te lijden. Ik haatte het. Het was vernederend.

In deze tijd van ontbering werd ik deel van een nieuwe familie: de *umma*, de islamitische geloofsgemeenschap. Het Arabische

woord *umma* is etymologisch afgeleid van het Arabische woord voor moeder, *umm*, wat al duidelijk laat zien hoe belangrijk en essentieel deze gemeenschap in de beleving is. 'Jullie zijn de beste gemeenschap die er voor de mensen is voortgebracht,' lazen we in de Koran.[2] Steeds weer werd benadrukt hoe belangrijk de samenhang onder moslims is. 'Alleen ben je niets, enkel in de gemeenschap ben je sterk.'

Wij leerlingen zagen onszelf als een gemeenschap van lotgenoten. De agressie die we door de sjeik ondergingen drukte ook haar stempel op hoe we onderling met elkaar omgingen. Vaak vochten we met elkaar, omdat we niet hadden geleerd conflicten vreedzaam op te lossen. Maar de zware tijd die we doormaakten, smeedde ons ook samen als groep; en het bedelen in het dorp maakte ons bewust dat we zonder de gemeenschap die ons te eten gaf, niet konden overleven.

Door het herhaaldelijk voorlezen van de Koranverzen waren de teksten tegen de middag al enigszins in ons geheugen gegrift. Na het middaggebed keerden we terug naar ons 'klaslokaal'. In de ondraaglijke hitte van de middag herhaalden we urenlang in koor de verzen op onze borden en reciteerden we nog meer uit het hoofd geleerde Koranpassages. Voor elke nieuwe soera baden we eerst als gebed de *alfatiha*: '*a'udhu bi-llahi min ash-shaitan-ir-rajim bi-smi-llahi rahmani rahim. Al-hamdu li-llahi rabbi-l-alamin ar-rah-mani r-rahim maliki yaumi d-din…*' – 'Ik zoek mijn toevlucht bij Allah tegen de vervloekte duivel. In de naam van Allah, de Meest Barmhartige, de Genadevolle. Alle lof komt Allah toe, de Heer der Werelden, de Vergevensgezinde, de Genadevolle, de Heerser op de Dag des Oordeels…' Ritme en rijmschema hielpen ons deze verzen eigen te maken.

2 Soera 3:110.

Nog erger dan de hitte vond ik de bijna ondraaglijke eentonigheid, het voortdurend uit het hoofd leren van verzen. Het voelde alsof ik in de gevangenis zat en ik wist dat mijn medeleerlingen hetzelfde gevoel hadden. Ik miste het om met mijn neefjes naar school te gaan en tijdens de pauzes met hen te dollen. Bij ons in Khartoem was er altijd wel iets te beleven. We hadden bijna altijd bezoek en ik werd door iedereen als de kleine prins in de watten gelegd. Hier was ik een van de velen en moest ik me onophoudelijk bezighouden met teksten die ik niet begreep.

Terwijl ik in gedachten naar huis dwaalde, zoefde de kamelenleren zweep alweer door de lucht. Ahmad, mijn kamergenoot, slaakte een kreet. Hij had grote moeite met lezen en schrijven en kon het tempo waarin we de teksten moesten lezen, overschrijven en uit het hoofd leren niet bijhouden. Maar de zweepslag onderbrak ons koor niet. We lazen allemaal samen hardop verder, terwijl de tranen over Ahmads gezicht biggelden. Allemaal haatten we de sjeik en het feit dat we volledig aan hem overgeleverd waren. Als de sjeik zo streng en wreed is, dan is Allah dat zeker ook, dacht ik bij mezelf en projecteerde mijn angst voor de sjeik op God. In mij huisde een grote onzekerheid. Ik was vreselijk bang dat ik er niet in zou slagen de Koran uit het hoofd te leren, bang dat Allah me zou straffen. Maar bovenal was ik bang dat ik mijn familie nooit meer terug zou zien. Die angst brandde zich diep in mijn geheugen en zou me nooit meer helemaal loslaten. Tot op de dag van vandaag zijn er momenten waarop ik de onzekerheid en het ongewisse uit die tijd weer voel.

Ook al voelde ik na weken en maanden van verwarring, vernedering, woede en verdriet noch de pijnlijke striemen op mijn schouders, noch het heimwee meer, toch bleef de doffe, aanhoudende angst me achtervolgen. Tegelijkertijd wilde het

sprankje hoop dat mijn vader op een dag weer naar de boerderij zou rijden om me op te halen, nooit helemaal verdwijnen.

Bijzonder 'tafelwater'

Vóór het avondgebed maakten we gebruik van het laatste daglicht om de inkt voor de volgende dag klaar te maken. In de vuurplaats, waar we 's ochtends een vuur hadden aangestoken, vonden we verkoolde houtresten. Dat verpulverden we met een stok, mengden het met hars die we van rubberbomen hadden verzameld en roerden net zo lang tot er een zwarte, stroperige inkt ontstond. Hiermee vulden we kleine glaasjes, waarin we de volgende dag onze uit bamboe gesneden pennen zouden dopen. Daarna wasten we ons snel en haastten ons naar het avondgebed.

Na de wassing en het gebed waren we ritueel rein. Een goed moment dus om ook onze houten schrijftafels schoon te maken. Dat we tafels gebruikten om de Koranverzen op te schrijven, en geen papier, had een reden: in de Koran wordt gesproken over de 'glorierijke Koran op een goed bewaard paneel'.[3] Elke punt, elke letter van de Koran, zo luidt de overtuiging, staat sinds eeuwigheid bij Allah vastgelegd op een hemels, goed bewaard paneel (*luh al-mahfuz*).[4] Door nu Koranverzen op onze houten tafels te schrijven, maakten we een aardse kopie van dit 'goed bewaarde paneel'. Ik had grote eerbied voor deze goddelijke tekst. Als ik een fout maakte bij het schrijven en door onze leraar werd gestraft, accepteerde ik de straf omdat ik mij zondig voelde: ik had het immers gewaagd de goddelijke tekst te veranderen. Daarom beschouwde ik het als mijn plicht om de fout te corrigeren, zodat Allah mij niet met een ziekte zou straffen.

---

3 Soera 85:21-22.

4 De Koran wordt ook wel 'Moeder aller Boeken' (*'umm al kitab'*) genoemd; soera 13:39.

Ik ging naar de waterput bij de moskee en vulde mijn kleine aardewerken gieter (*ibriq*) met water. De gieter en schrijftafel hadden we altijd bij ons, evenals een mat van palmtakken, die dienstdeed als zitkussen en gebedskleed. Uit de gieter dronken we als we dorst hadden en soms voerden we de rituele wassing (*wudu'*) ermee uit voor het gebed. Daarnaast haalden we er water uit om onze schrijftafels schoon te maken. Met de gieter schonk ik het water in een kleine houten schaal. Vervolgens haalde ik mijn beschreven tafel tevoorschijn, doopte mijn rechterhand in het water en veegde de tafel zorgvuldig van boven naar beneden en van rechts naar links af. Ik lette er nauwgezet op dat er geen water op de vloer druppelde, maar dat alles weer in de houten schaal terechtkwam: Allah's woord mocht in geen geval worden weggegooid. Het water waarmee de Koranverzen waren afgeveegd, gold als gezegend water. Na het schoonmaken dronk ik de houten schaal daarom tot de laatste druppel leeg. Het water smaakte naar kolen, rubber en stof.

Soms gaven we het gewijde water ook aan de imam, want sommige Koranverzen, die bijvoorbeeld de eigenschappen van God beschreven, werden als bijzonder krachtig beschouwd. Daar maakte de sjeik een medicijn van, dat hij vervolgens doorverkocht. Of we schreven Koranverzen op papiertjes, die vervolgens werden opgevouwen, in een leren etui gestopt en als amuletten werden verkocht. De mensen geloofden dat bepaalde ziekten voortkwamen uit een boze geest, een *djinn*, en alleen met heilig water konden worden genezen.

Na zonsondergang ging het leren door tot ongeveer tien uur 's avonds. Ofwel zaten we als groep rond het kampvuur, ofwel leerden we de Koranverzen met z'n tweeën of drieën uit ons hoofd in onze hutten. We gebruikten kerosinelampen, die vrese-

lijk stonken en de binnenkant van onze hutten zwart maakten met hun rook. Maar ze zorgden er tenminste voor dat we onze beschreven houten tafels konden onderscheiden en lezen.

Naast de Koran leerden we ook verschillende *hadith*, dat wil zeggen overleveringen van de islamitische profeet, uit het hoofd. Bij onderwerpen die de Koran niet behandelt, volgt men het voorbeeld van Mohammed (*sunna*). Omdat hij het beste voorbeeld is, geldt wat hij zou hebben gedaan, gezegd of stilzwijgend gedoogd als norm voor moslims. In de praktijk zijn deze overleveringen, die het dagelijks leven regelen, vaak nog belangrijker dan de Koran.

In de *hadith* worden bijvoorbeeld overgeleverd hoe en hoe vaak de islamitische profeet per dag bad. Hieruit is het vijfmaal daagse rituele gebed (*salaat*) voortgekomen. Bovendien is het islamitische huwelijks- en echtscheidingsrecht voornamelijk gebaseerd op de verzamelde uitspraken van de profeet, maar ook economische aangelegenheden zoals contracten en handel komen in de *hadith* aan bod, evenals het onderwerp lichaamsverzorging. Zo leert men in de overleveringen hoe Mohammed zijn tanden poetste en zijn baard schoor.

Het probleem met de *hadith* is hun ontstaansgeschiedenis: de mondelinge overleveringen werden pas twee tot drie eeuwen na de dood van Mohammed opgeschreven. De vraag welke overleveringen nu daadwerkelijk authentiek zijn en van de profeet afkomstig zijn, en welke niet, vormt een afzonderlijk onderdeel binnen de traditionele islamitische theologie.

Omdat er zoveel overleveringen zijn, laten de meeste moslims de interpretatie van de *hadith* over aan islamitische rechtsgeleerden of scholen, die zij vervolgens volgen en waarvan zij de mening overnemen.

Voor mij waren de overleveringen begrijpelijker dan de verzen

uit de Koran, omdat ze uit eenvoudige, gewone zinnen bestonden. De meeste *hadith* die we uit het hoofd moesten leren, verheerlijken geweld, verheerlijken de *umma* en kijken neer op alle mensen die niet tot de islamitische gemeenschap behoren. In mijn wereld bestonden er geen gelovigen en andersgelovigen; ik kende alleen gelovigen en ongelovigen.

> Opstaan, bidden, Koranverzen opschrijven, bidden, Koranverzen voorlezen in het dorp, bidden, Koranverzen uit het hoofd leren, bidden, nog meer Koranverzen uit het hoofd leren, bidden, slapen: de twee jaar in de woestijn verliep elke dag vrijwel hetzelfde. Voor ons als kinderen in de basisschoolleeftijd was deze vorm van onderwijs een pedagogische ramp. Nu ben ik er echter bovenal van overtuigd dat deze fase van de kindertijd, waarin je als kind bijzonder ontvankelijk en beïnvloedbaar bent, bewust wordt gebruikt om de principes van een strenge, conservatieve en politieke islam in te planten. We leerden de Koran uit het hoofd, die voor moslims geldt als het eeuwige, onveranderlijke woord van God. We moesten de verzen ervan leren, respecteren en accepteren, zonder ze te begrijpen. De kans dat je de inhoud van deze woorden later in twijfel trekt, is na zo'n intense vormingsfase heel klein. Zelfs als iemand pas vele jaren later tegen ons zegt: 'De ongelovigen moeten worden gedood', wordt er iets in ons geactiveerd dat we hebben geïnternaliseerd: een passend vers uit de Koran of een *hadith* komt onmiddellijk in ons op. Wat er kan gebeuren als zulke verzen weer tot leven worden gewekt, heb ik zelf meegemaakt.

Toen de vermoeidheid ons uiteindelijk overweldigde, vielen we op onze dunne matrassen, die de eerste maanden als ondergrond

dienden, in een diepe slaap. Na enkele maanden, toen we al meerdere soera's uit het hoofd kenden, kregen we als beloning een bedframe, of beter gezegd een houten frame op vier boomstammen, dat was bekleed met zeer dunne stroken koeienhuid. Deze in de zon gedroogde koeienhuid diende als rooster, waarop we ons matras legden. Daarnaast kregen we een dunne deken, die ons in elk geval een beetje beschermde tegen de ijzige nachtelijke kou in de woestijn.

Toch werd ik 's nachts vaak wakker van de kou. Als ik niet meer in slaap kon komen, ging ik rillend en klappertandend voor de hut in het zand zitten en keek naar de nachtelijke hemel, waar de sterren zoveel helderder aan fonkelden dan thuis in Khartoem.

Tijdens deze nachten voelde ik me heel eenzaam. Steeds weer drong de vraag zich op: waarom had mijn vader me hier achtergelaten? Tot nu toe had hij het toch altijd goed met me voor. 'Als hij me hierheen heeft gebracht, kan het niet verkeerd zijn,' probeerde ik mezelf wijs te maken. En toch voelde ik me hier op de verkeerde plek, in die ijskoude woestijnnachten waarin ik elk gevoel van geborgenheid miste. Het kostte me al mijn kracht om dapper te zijn. Hoewel ik in mijn jonge jaren nog lang niet de emotionele rijpheid bezat om deze eenzaamheid te verdragen, was dat precies wat mijn familie, en vooral mijn vader, van mij verwachtte: ik was een kind, maar moest volwassen zijn. Ik brak bijna onder deze onhaalbare verwachting. Het is één ding om eenzaamheid te verdragen als je weet dát en wanneer die eindigt. Maar als je dit tijdspad niet kent, slokt de eenzaamheid je nog veel meer op, omdat alles zo uitzichtloos lijkt.

Na twee lange jaren zag ik hem eindelijk terug. Hij liep over het erf en kwam naar onze hut toe, waar we les kregen – precies zoals ik het me talloze keren in mijn dromen had voorgesteld. We

zaten, zoals elke dag, in een kring rond de sjeik. '*Salam aleikum*,' begroette mijn vader de aanwezigen, 'vrede zij met u'. Toen hij mij zag, straalde hij. Ik bleef even als aan de grond genageld zitten, de schrijftafel in mijn hand, en staarde mijn vader vol ongeloof aan. Na al die tijd herkende ik hem nauwelijks nog. Bovendien had ik de hoop al bijna opgegeven dat hij me ooit nog zou komen ophalen en naar huis zou brengen. '*Ibni* – mijn zoon,' zei hij. Zijn stem haalde me uit mijn verstarring. Ik sprong op en wilde naar hem toe rennen, maar toen aarzelde ik. Rennen zou niet gepast zijn geweest, mijn *jallabiya* zou omhoog kunnen schuiven en het zicht op mijn ondergoed vrijgeven. Om mijn vader niet in verlegenheid te brengen, onderdrukte ik mijn vreugde dus. 'Vader!' riep ik en liep met snelle, maar beheerste passen naar hem toe.

Toen we eindelijk in zijn auto stapten en wegreden, was ik dolgelukkig. Na de vorige ervaring met mijn vader bleef er echter een grote onzekerheid bestaan. Kwam hij me misschien enkel ophalen voor een uitstapje en bracht hij me daarna weer terug naar de Koranschool, naar mijn eenzame leven? Pas toen we na een eindeloze, zwijgzame autorit de stadsgrenzen van Khartoem passeerden, kon ik mijn geluk omarmen. Eindelijk was ik weer thuis! Ik geloof niet dat mijn moeder wist dat mijn vader onderweg was om me op te halen. Ze was erg verrast me te zien. Net zo liefdevol als ik al zo lang had gewenst, omhelsde en kuste ze me. Wat genoot ik ervan om eindelijk weer in haar armen te zijn! Ze zette een *zaghruta* in, een hoge, schrille vreugdekreet, zoals vrouwen in de Arabische wereld dat ook doen bij bruiloften en andere vreugdevolle gelegenheden. Daarop kwamen enkele buurvrouwen naar ons toe, omdat ze wilden weten wat er te vieren was. Iedereen begroette me, maar ik voelde dat ze me anders, respectvoller behandelden dan vroeger. Ik was niet meer de kleine

jongen als toen ik was vertrokken; ze zagen me nu als een man, als een *hafiz* die aanzien genoot omdat hij de hele Koran uit het hoofd kende.

De volgende avond was er een groot feest op onze binnenplaats. Veel van onze buren en familieleden kwamen samen voor een uitgebreid diner. Mijn vader spaarde kosten noch moeite en liet voor het feestmaal enkele dieren slachten. In onze moskee was er een Koranrecitatiekring, waarvan de leden nu als eregasten waren uitgenodigd. Ik moest bij hen gaan zitten en samen met hen in één nacht de hele Koran reciteren. Alleen voor het gebed onderbraken we onze recitatie. Hopelijk komt deze kring niet elke avond bij ons langs, dacht ik stilletjes. Mijn grootvader en mijn vader zaten vlak bij ons, keken naar me en straalden van trots. Veel gasten kwamen naar hen toe om hen te feliciteren. Als beloning gaf mijn vader mij die avond een kameel cadeau. Kamelen waren bij ons een vervoermiddel, maar golden ook als symbool van status en rijkdom. Het was een zeer genereus geschenk, alsof een jongere in ons land voor zijn achttiende verjaardag een Porsche van zijn ouders zou krijgen. Ook ik was trots, omdat ik merkte dat alles die avond om mij draaide. Ik wist echter niet precies waarom dit allemaal met mij te maken had. Ik was alleen maar dolblij dat ik weer een normaal leven bij mijn familie kon leiden. Al tijdens het hele feest verheugde ik me op mijn zachte, comfortabele bed, nadat ik jarenlang op een dun, oncomfortabel matras had moeten slapen. Maar ik was ook heel trots dat ik nu een betere moslim was en als man en *hafiz* in mijn familie een zeker aanzien genoot. Als ik iets zei, respecteerden de andere familieleden dat. Als mijn grootvader op bezoek kwam, was er in de mannenkamer altijd een vaste zitvolgorde. Vóór mijn tijd op de Koranschool zat ik, net als de andere kleinzonen, ver weg van mijn grootvader aan de andere

kant van de kamer. Nu, na mijn verblijf op de Koranschool, mocht ik op de ereplaats links naast hem zitten. Hoe vreemd het ook klinkt: achteraf was ik ervan overtuigd dat de harde en moeilijke tijd op de Koranschool het beste was wat me ooit had kunnen overkomen.